
NANKÖRLÜK PSİKOLOJİSİ VE DİNDARLIK ÜZERİNE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA*

EXPERIMENTAL STUDY IN THE PSYCHOLOGY OF UNGRATEFULNESS AND RELIGIOUSNESS

ПСИХОЛОГИИ И РЕЛИГИОЗНОСТЬ: ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Burak İNCİ**
Nurten KIMTER***

ÖZ

Bu araştırma, temel olarak gençlerde nankörlük ile dindarlık arasındaki ilişkiyi din psikolojisi açısından ampirik olarak ele almayı amaç edinmektedir. Ayrıca araştırmada sosyo-kültürel ve demografik faktörlere göre katılımcıların dindarlık ve nankörlük düzeylerindeki farkların ve ilişkilerin tespit edilmesi de hedeflenmektedir. Tarama yöntemi ve online anket tekniği kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada; İzmir il sınırları içerisinde yaşayan 18 ile 26 yaş arası bireyler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu evrenden rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 473 genç ise araştırmanın örneklemini teşkil etmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Nankörlük Ölçeği” ve “Ok-Dindarlık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen ham verilerin işlenmesinde SPSS 25 istatistik paket programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise faktör analizi, t-testi, anava ve korelasyon tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda genel toplam dindarlık, dindarlığın biliş, duygu, Tanrıyla ilişki boyutları ile Allah’a karşı nankörlük (AKN) arasında negatif yönde ve anlamlılık derecesinde ilişki olduğu görülmüştür. Benzer şekilde genel toplam dindarlık, dindarlığın biliş, duygu, Tanrıyla ilişki boyutları ile genel toplam nankörlük (GTN) arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan öğretmenlere karşı nankörlük (ÖKN), babaya karşı nankörlük (BKN), iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük (İYDİKN) alt boyutları ile genel toplam dindarlık ve dindarlığın tüm boyutları arasında anlamlılık düzeyinde her hangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

---

* Bu çalışma birinci yazarın “Nankörlük Psikolojisi ve Dindarlık” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** ORCID: [0000-0003-0351-0199](https://orcid.org/0000-0003-0351-0199), burakinci17@gmail.com

*** ORCID: [0000-0002-5736-7191](https://orcid.org/0000-0002-5736-7191), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, nurtenkimter@comu.edu.tr

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, nankörlük, dindarlık, sosyo-kültürel ve demografik faktörler

ABSTRACT

This research basically aims to empirically address the relationship between ungratefulness and religiousness in young people in terms of religious psychology. Also, the research targeted to identify differences and associations in the levels of religiousness and ungratefulness of participants based on socio-cultural and demographic factors. In the research conducted using screening method and online survey technique; Individuals between the ages of 18 and 26 living within the provincial boundaries of Izmir form the population of the research. The 473 young people selected by the method of random sampling from this population constitute the sampling of the research. The research used "Personal Information Form," "Ungratefulness Scale" and "Ok-Religiousness Scale" as data collection tools. SPSS 25 statistical package software was used to analyze the raw data taken from the research. In the analysis of the data, factor analysis, t-test, ANOVA, and correlation techniques were used. The results of the study showed a negative and significant relationship between overall religiousness and the dimensions of cognition, emotion related to God, and ungratefulness towards Allah (UTA). Similarly, a negative and statistically significant relationship was established between overall religiousness and the dimensions of cognition, emotion related to God, and overall total ungratefulness (OTU). On the other hand, no significant relationship was found between ungratefulness towards teachers (UTT), ungratefulness towards fathers (UTF), ungratefulness towards other people doing favor (UTPDF), and the overall total religiosity and all sub-dimensions of religiosity.

Keywords: Religious Psychology, Ungratefulness, Religiousness, Socio-Cultural and Demographic Factors

АННОТАЦИЯ

Нижеследующая статья, в основном, направлена на эмпирическое исследование взаимосвязи между неблагодарностью и религиозностью молодых людей с точки зрения психологии религии. Помимо этого, в нём определяются различия и соотношения уровня религиозности и неблагодарности участников опроса, в соответствии с социокультурными и демографическими факторами. В исследовании, проводимой методом сканирования и онлайн-опросов, приняли участие лица в возрасте от 18 до 26 лет, проживающие в пределах провинции Измир. Упомянутая группа молодых людей состояла из 473 человек. Они были отобраны методом случайного отбора. В качестве инструментов сбора данных в исследовании использовались “Форма личной информации”, “Шкала неблагодарности” и “Шкала религиозности”. Программа статистического пакета SPSS 25 использовалась для обработки данных, полученных в результате исследования. По итогам исследования было замечено, что существует отрицательная и значимая взаимосвязь между общей религиозностью, познанием, эмоциями, измерениями религиозности и неблагодарностью по отношению к Богу (AKN). Точно так же было установлено, что существует отрицательная и статистически значимая взаимосвязь между общей тотальной религиозностью, познанием, эмоциями, отношением к Богу, измерениями религиозности и общей тотальной неблагодарностью (GTN). С другой стороны, не было обнаружена значительная взаимосвязь между суб-измерениями неблагодарности по отношению к учителям (SCA), к отцам (INP) и к другим добродетельным людям (IYDIKN).

Ключевые слова: Психология религии, неблагодарность, религиозность, социокультурные и демографические факторы.

1. GİRİŞ

Pozitif psikologlar iyiliğin iyilik ortaya çıkaracağına hem fikirdirler. Dünyada iyi insanlar olduğu gibi kötü insanlar da vardır. İyiliğin iyilik ortaya çıkartması yanında unutulmaması gereken bir diğer husus kötülüğün de kötülük ortaya çıkartabilme ihtimalidir. Bu bağlamda ahlak bakımından iyi ve güzel olan davranışların olumsuz davranışları engeller nitelikte bir boyutu olduğunu da unutmamak gerekir. İnsanın yapması gerekeni yapmaması ya da yapmaması gerekeni yapması onun sorumluluğunda olan bir durumdur. Bu bağlamda yapılan iyiliğin kıymetini bilmemek ya da iyiliğe iyilikle karşılık vermemek yani nankörlük yapmak insanın teşekkür ve minnetini gösterememesinin bir sonucudur.

Şükür kavramının zıttı olan ve olumsuz bir davranış özelliği olan nankörlük, çok farklı boyutları olan bir kavramdır. İnsanların birçoğu nankörlük yaptığının farkında bile olmadan hayatlarına devam edebilmektedirler. Nankörlük temelde insanın kendisini dünyaya getiren ve büyüten anne-babasına, iyilik gördüğü diğer insanlara, din ve devlet büyüklerine ve Yaratıcısına gösterdiği iyilikbilmez ve şükürsüz davranışlarından kaynaklanmaktadır. Nankörlük, esasen insandaki birçok olumsuz davranıştan kaynaklandığı gibi pek çok olumsuz davranışın oluşmasına da kaynaklık edebilen bir davranış problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Din insanın hayatının tümünü kuşatan köklü bir fenomendir. Ayrıca pek çok değerle de ilişkili olan ve onlara kaynaklık eden bir kavram olarak dinin ve dinin yaşanma biçimi olan dindarlığın nankörlük ile ilişkisinin incelenmesi bu çalışmanın temel amacını teşkil etmektedir. Gerçekleştirmiş olduğumuz bu çalışmada kavramsal çerçevede nankörlük, din ve dindarlık kavramları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra deneysel verilerden elde edilen araştırma bulgularına yer verilmiştir. Söz konusu bulgular çerçevesinde gerek din, dindarlık ve nankörlük arasındaki ilişkilere gerekse bu değişkenlerin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerle olan ilişkilerine dair bir takım yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Nankörlük

Farsçada bulunan “nan” ekmek kelimesi ile “kur” görmeyen kör anlamındaki kelimelerden oluşan nankör yediği ekmeğin, gördüğü iyiliğin kıymetini bilmeyen nimeti inkâr eden anlamına gelen nankürden türetilmiştir (Çağrı, 2006: 382). Nankör, nimeti, kendisine yapılan iyiliği ve yardımı görmeyen, gizleyen ve örten anlamına gelir (Peker, 2013: 170). Arapçada bulunan küfran-ı nimet terkihi de şükür kavramının karşıtı olarak nankörlük anlamında kullanılmıştır (Çağrı, 2006: 382). En kısa tabir ile nankörlük, yapılan bir iyiliğe karşı şükran göstermemek anlamına gelir (Tuğlacı, 1985: 2095). Sevgiden ve saygıdan kaynaklı olarak yapılan iyiliklerin değerini bilmeyen kişilerin yersiz ve olumsuz davranışları veya yapılan iyilikleri takdir etmemeleri nankörlük olarak

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

ifade edilmektedir (Aydın, 2016: 132). Şükretmeme davranışında unutkanlık, fark edememe, karşılık vermeme söz konusu iken; nankörlük davranışında iyilikte kusur bulma, yapılan iyilikte art niyet arama ve iyiliğe kötülükle karşılık verme durumu söz konusudur (Emmons, 2009: 123). Yapılan bir iyiliğin sonucunda iyiliği gören kişinin; kıskançlık ve buna benzer kişisel ve çevresel sebepler sonucu, kasıtlı olarak ve isteyerek, iyiliği yapan kişinin yaptığı iyiliği görmezlikten gelmesi, küçümsemesi ya da iyi olmayan bir davranış şekli ile kendisine karşılık vermesi sonucu oluşan davranış biçimleri nankörlük kavramı kapsamı içinde değerlendirilmektedir.

İnsan, doğuştan hem iyiliğe hem de kötülüğe meyli olan bir varlıktır (Tarhan, 2009: 54). Bununla birlikte insan kendisine yapılan iyilik, yardım ve nimetlerin farkına varma konusunda da zayıf bir varlıktır (Peker, 2013: 170). Dolayısıyla kendisine yapılan yardımın veya iyiliğin kıymetini bilmeyen insanların sayısı az değildir (Tarhan, 2010: 117). Kişinin yetersizlik hissinden ya da başka nedenlerden dolayı ortaya çıkabilen bu olumsuz davranış biçimi, bireyin iyilik potansiyeline ket vurucu yönde etkide bulunabilmektedir edebilmektedir. Nankörlük, almayı bilen ama vermeyi bilmeyen, sağlıklı iletişimden haberi olmayan, bencil bir kimsenin en son ulaşabileceği nihai nokta ve bir kişilik özelliğidir (Atak, 2019: 174).

Kişinin başına gelen kötü olaylar sonucunda, kendisine verilmiş ve elinde var olan nimetleri unutup görmezden gelmesi de nankörlüğün bir başka boyutudur (Kasapoğlu, 1997: 31). Şükürü ihmal etmek saygısızlığa, insanları rahat bir şekilde kullanabileceğimiz düşüncesine kapılmamıza, kızgınlığa ve hor görme davranışlarının ortaya çıkmasına neden olabilir (Emmons, 2009: 48). Esasen unutarak ya da ihmal sonucu yapılan iyiliğe karşı şükürün ifade edilmemesini de nankörlük kapsamında değerlendirmek mümkündür. Ayrıca insanlar, yaptıkları yardımların ve olumlu davranışların tepkisiz kalmasını da nankörlük olarak algılayacakları için nankörlüğün davranışsal boyutunda, yapılan iyilik karşısında tepkisiz kalma da nankörlüğün bir başka hali olarak düşünülebilir.

2.2. Din

Arapçada din “de-ye-ne” veya “dane” kökünden gelmekte olup ‘yol, usul, adet ve huy’ anlamlarına gelmektedir (Turan, 2017: 97). Din, sözlükte insanların anlayamadıkları veya güçsüz kaldıkları olayları açıklamak için kullandıkları kurallar, kurumlar, törenler ve simgeler örüntüsü olarak tanımlanmaktadır (Dil Derneği, 2012: 445).

Çok boyutlu ve son derece kompleks bir olgu olan din, çeşitli disiplinlerde uğraşan bilim insanları tarafından farklı şekillerde ele alınarak değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Benzer şekilde aynı disiplinle uğraşan bilim insanları tarafından din farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda tarihçiler, teologlar, filozoflar, antropologlar, sosyologlar ve psikologlar dini farklı şekillerde tanımlamışlardır. Benzer şekilde dini tanımlama çabalarında temelde insanın iç dünyasına odaklanan bir ölçütü esas alan psikologların din tanımları da birbirinden farklılık göstermektedir. Pragmatik felsefenin öncüsü ve din psikolojisinin

kurucusu kabul edilen Amerikalı filozof William James, sistematik bir din tanımı yapmadan dini, 'bireyin duyguları, fiilleri ve tecrübeleri' olarak tanımlamıştır. Başka bir deyişle James, dinin bireysel yönünü ele alarak dini, insanın Tanrı olarak kabul ettiği varlığa dair hissettiği duygu, düşünce ve deneyimler olarak ifade etmiştir (Melici, 1985: 187; Turan, 2017: 102). Jung ise dinin, 'insan zihninin biricik tutumu' olduğunu, ayrıca 'dinamik bir varlığa gönüllü ya da gönülsüz bir şekilde dikkatli ve özenli bir uyma olduğunu' ifade etmiştir. Yine Jung dini kolektif bilinçdışı, arketipler ve bireyselleşme çerçevesinde ele alarak dinin 'insana özgü ve içgüdüsel' olduğunu savunur (Jung, 1998: 6). Freud dini; bazı içgüdüsel dürtülerin baskı altına alınmasına, bir yana itilmesine dayandırmakta olup, dinin yasakladığı eylemleri ise insanın baskı altına aldığı içgüdülerin dışavurumu olarak görmek suretiyle saplantı nevrozunu dinin oluşumunun patolojik karşılığı olarak değerlendirmektedir (Freud, 1999: 39-40). Fromm'a göre din, 'insanın kendisi dışındaki birine ya da bir şeye yönelme ihtiyacını karşılamak ve kendi hayatına bir anlam kazandırmak için bir şeye yönelmesi ve kendini o şeye adanmasıdır' (Fromm, 1994: 67-68). Çeşitli şekillerde yapılan tanımlamalarda dinin; 'tabiatüstü ya da doğaüstü yüce varlık, toplumun düzenini sağlayan kurallar, insanın anlam arayışı, insanlar tarafından kabul görmüş kurallar, insanın iç dünyasında hissettiği duygular' vb. hususları içeren bir kavram olarak ele alındığı görülmektedir. Psikologların din tanımlamalarında ise; bireyin duygu ve tecrübeleri, bilinçdışı, arketipler, içgüdüsel dürtülerin bastırılması sonucu ortaya çıkan davranışlar, insanın gelişmesine yönelik ihtiyacının karşılanması vb. hususlara atıfta bulunulduğu görülmektedir. Din, kavramsal olarak insanın davranışlarına yön vererek onun yaşamına anlam katan, doğaüstü bir güç ve yaratıcı kavramına dayanan inançları, sembolleri, ritüelleri içinde barındıran ve dünyadaki her kültürde varlığına rastlanması sebebi ile evrensel kabul edilen bir sistemdir (Budak, 2017: 206). Yine din, insanın sorularının cevap bulduğu düşünce düzeni, bireyin dünyadaki varlığının fikri yönden anlam kazanması, kültürel kişiliği birleştiren inanç düzeni, düşüncenin şüphelerden kurtulması için gerçeği arama çabası olarak da tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2018: 47).

2.3. Dindarlık

Dindarlık, kişiden kişiye, kültürden kültüre ve inanılan dinin esaslarına göre farklı anlamlar kazanmaktadır (Turan, 2017: 110). Dindarlık bireysel bir deneyim olması sebebiyle kesin bir tanımlama yapmayı da zor hale getirmektedir (Hökekleli, 2006: 85). En basit tabir ile ifade etmek gerekirse dindarlık inanılan dinin emirlerini yerine getirmek, yasaklarından ise kaçınarak iç huzura ermektir. Dindarlık kavramı geniş inanç ve uygulama biçimlerini içine alan kapsamlı bir kavramdır (Kımtır, 2008: 92). Başka bir deyişle öznel bir deneyim olarak dindarlık; dinî inanç, dinî tutum, dinin algılanması ve uygulanması anlamında geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsayan bir kavramdır. Kişilerin ideallerinin ve davranışlarının birbiriyle ilişkili olduğu hipotezine dayandırılan dindarlık kavramının temelindeki teorik unsur, Allah'a inanmak ve O'nu tanımak prensibidir (Uysal, 2003:65). Dindarlık, insanın imanı ve amelleri temelinde ortaya koyduğu

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

tutum, deneyim ve davranışlarını, inandığı dinin emir ve yasakları doğrultusunda hayata geçirmesi anlamına gelir (Okumuş, 2005: 38). Dindar birey, davranışta bulunurken dini imamının etkisinde ve yaratıcının varlığının bilincinde olarak tüm işlerini bu bilinçle yürüten kişiyi ifade etmektedir (Kımtır, 2008: 93). Dindar kişi; inandığı dine iman edip şuurlu ve şuursuz eylemleri ile dini ritüelleri eksiksiz yerine getiren, inandığı dinin yasaklarından sakınan ve günlük hayatının merkezine de dini inanışını yerleştiren kişiyi ifade eder. Çok boyutlu bir kavram olan dindarlığın inanç, ibadet, duygu, etki ve bilgi gibi pek çok boyutundan söz edilmektedir.

2.4. Nankörlük ve Dindarlık İlişkisi

Dinlerin ahlaki olanı teşvik edici ve tamamlayıcı yönleri o denli güçlüdür ki bu nedenle insanlar, din ve ahlak konusunda bu teşvik ediciliği göz ardı edemezler. Bilindiği üzere dinlerin nihai amacı, inananlarının mutluluğudur ve bunun için dinler, bir takım prensipler öne sürerek, bu prensipler sayesinde bireyin hem ruh hem de beden sağlığına olumlu katkıda bulunmaktadır (Altaş ve Köylü, 2012: 88). Dolayısıyla dinin bu amacı doğrultusunda dini inanca sahip olan bireylerin hedefi de iyiye, güzele ve ahlaki olgunluğa erişmektir.

Din ile nankörlük arasındaki ilişki bağlamında ele alındığında; dinin olumlu ya da olumsuz davranışlara direk olarak bir etkisinden söz etmek mümkün olmasa da çok büyük bir motivasyon ve teşvik edici bir unsur olarak dinin iyi davranışların gelişmesine büyük bir katkı sağladığı söylenebilir. Dinin direk etkisinden söz edilememesinin sebebi, dinlerin kurallarına uyulması için bir talebi olurken istendik davranışın gelişmesini sağlarken bir kesinlik içermemeleri sebebiyledir. Din ve davranış arasındaki ilişkiye dair yapılan bazı araştırmalardan elde edilen bulgularda da, dinin bu teşvik ediciliğini gözlemlemek mümkündür. McCullough, Emmons ve Tsang (2004: 295-309) yaptıkları araştırmada, dindar bireylerin daha çok şükran duyduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda yine yapılan bir başka araştırma sonucunda; dinî ayinlere katılanların ve dini aktivitelerde görev alanların daha minnettar oldukları görülmektedir (Emmons, 2009: 86). Miran'ın yaptığı çalışmada da, dine önem verenlerin günlük hayatta hamd ve şükretmeye önem verdiği ve kendisini dindar olarak tanımlayan kişilerin hamd ve şükretme sıklığının diğerlerine oranla daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. (Miran, 2010: 45-49). Dinin insanların yasalara uyma eğilimini arttırabileceği hususu, yapılan çalışmalarda ortaya çıkan bir bulgudur (Aranson vd., 2012: 120). Göcen'in çalışmasında da kişinin şükretmesinin inandığı dine yönelimini etkilediği ve dini yönelimin artmasının da bireyin şükürünün artmasına neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Göcen, 2012: 184). Büssing, Daniela R. ve Klaus'un (2018: 123) minnettarlık ile ilgili yaptıkları çalışmada; dua eden bireylerin minnettarlık huşu ve şükran düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgularda da görüldüğü gibi din, ideal bir toplum için bireylerin, ahlaki erdemlere ve yasalara uygun hareket etmesinde etkili bir faktör olmakta ve bunun yanından din ve dinî yaşantı ile doğru orantılı olarak şükürün gösterilmesinde ve uygulanmasında da artış olmaktadır.

Kur'an'da nankörlük; Allah'ı inkâr anlamına gelen küfür manasında ve nimetlerin değerini takdir etmeme yani Allah'ın vermiş olduğu nimetlere karşı yapılan nankörlük olarak iki anlamda kullanılmıştır (Aydın, 2016: 132). 'Kefür' ve 'keffâr' Kur'an-ı Kerim'de şükretmeyen anlamında kullanılırken; 'kenûd' kelimesi de dünya nimetlerine sarılıp Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükretmeyen, nankör insanı anlatmak için kullanılmıştır (Kara, 2017: 94-95). Kur'an ayetlerine baktığımızda nankörlük davranışının, Allah'ı inkâr eden, Allah'ın güç ve kudretini başka varlıklara atfederek O'na ortak koşan, şirk işleyen insanların karakteristik özellikleri arasında olduğu görülmektedir (Fatır, 35: 36; Zuhur, 43: 15; Nuh, 71: 27). Yine Allah'ın vermiş olduğu nimetleri fark etmeyen, minnet etmeyen kişiler de Kur'an'da nankör olarak tanımlanmıştır (Hud, 11: 9; İbrahim, 17:7,28,34; Nahl, 16:72).

Nankörlüğün en büyüğü yaratıcıyı tanımamaktır. Yani var olmamıza, rızkı verip yaşamamıza, insan olmamıza sebep olan yaratıcıyı tanımamak nankörlük davranışının en üst düzeyini teşkil etmektedir. Kur'an'ı Kerim'de Allah, sadece kendisinin bilinip anılmasını ve övülmesini isteyerek Allah'tan başkasını anmayı nankörlük olarak nitelendirmiştir (Bakara, 2:152). Yine Kur'an'ı Kerim'de Allah'a iman anlamında, nankör kişinin sevilmediği ve inkâr edenlerin nankörlük ettikleri ifade edilmiştir (Hac, 22: 38; Lokman, 31: 32; Abese, 80: 17). Allah'ı inkâr etmek, Allah'ı anmamak, O'nu övüp hamd etmemek günahkârlık olup günahkârlara uymak, Allah'a şirk koşmak da nankörlük olarak Kur'an'ı Kerim'de belirtilmiştir. Özellikle şirk, nankörlüğün en simgesel hali olarak şükürün karşıtı konumunda Kur'an'da kullanılan bir kavramdır (İzutsu, 1991: 265).

Allah'ın yaratmış olduğu sayısız nimete ve verdiği rızıklara karşı şükürün ifade edilmemesi de nankörlük kapsamında değerlendirilmektedir. Unutkanlık, insanın fitratında var olan bir özelliğidir (Kara, 2017: 94). Allah Kur'an-ı Kerim'de insanların çoğunun şükretmediğini bildirmektedir (Mü'minun, 40: 61). Kur'an-ı Kerim, insana doğru olan davranışın gösterildiğini, şükretme ve nankörlük etme konusunda da özgür bırakıldığını bildirmektedir (İnsan, 76: 3). Bu bağlamda Kur'an'ı Kerimde "*Sizler hiçbir şey bilmez bir durumdayken Allah sizi analarınızın karnından dışarı çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler, kalpler verdi.*" (Nahl, 16: 78) buyrulmaktadır.

Bir insan iyilik ve yardımda bulunan bir kimseye karşı minnetsiz olduğunda, o insanın Allah'a da şükretmeyeceğini ifade eden Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "*İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez.*" (Tirmizi, Birr:35). Hz. Peygamber şükürün gizlenmesinin de nankörlük olduğunu ifade ederek ne şekilde şükürümüzü ifade etmemiz gerektiğini şu şekilde anlatmıştır; "*Kendisine bir ikramda bulunulan kişi, imkân bulduğu takdirde karşılığını versin. Bulamazsa (o iyiliği yapana) övgüde bulunsun. Çünkü (bir iyiliği) öven, şükran borcunu yerine getirmiş olur. İyiliği gizleyen ise nankörlük etmiş olur.*" (Tirmizi, Birr:87)

Allah'a şükretmenin bir ibadet olduğunu ifade eden Hz. Peygamber bir başka sözünde şöyle buyurmuştur; "*Yiyip şükreden kimse sabrederek oruç tutan kimse gibidir.*" (Tirmizî, Sıfatül-kıyame: 43; İbn Mâce, Sıyâm: 55). Hz.

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Peygamber bir duasında da, “Allah’ım! Seni anıp zikretmek, nimetine şükretmek, sana lâayık ibadet etmek için bana yardım eyle!” (Ebû Dâvûd, Vitir: 26.; Nesâî, Sehv: 6.) buyurarak Allah’a ve verdiği nimetlere nasıl şükretmemiz gerektiğini bizlere göstermeye çalışmıştır. Hz. Aişe ile Hz. Peygamber arasında geçen bir diyalog da Hz. Peygamberin ibadete ve şükretmeye ne derece önem verdiği anlaşılmaktadır. Hz. Aişe; “Yâ Resûlallah! Rabbin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışladığı hâlde niçin bu kadar ibadet ediyorsun?” diye sordu. Allah Resûlü, şu cevabı verdi: “Allah’a şükreden bir kul olmayayım mı Ey Aişe?” (Müslim, Sıfâtü’l-münâfikîn, 81; İbn Hıbban, Sahih, II, 36). Peygamberimizin fiili olarak şükürün yani ibadetin ne denli önemli olduğunu Hz. Aişe ile olan diyalogundan anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber bir başka hadis-i şerifinde, “Allah, nimetinin eserinin, kulunun üzerinde görülmesini sever.” (Tirmizî, Edeb: 54; İbn Hanbel, IV: 438) buyurarak şükretmemiz gerektiğini açıkça vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber’in hadislerine bakıldığında; yapılan iyilik veya yardıma karşı olumsuz veya hiçbir karşılık vermemek, Allah’ın verdiği nimetlere şükretmemek ya da israf etmek, öğrenilen bir ilmi ya da zanaatı yapmamak ya da unutmak nankörlük kapsamında değerlendirilmiştir. Peygamberimizin hadislerinde anne babaya karşı olumsuz tavır takınmak da nankörlük kapsamında değerlendirilmiştir. Anne-baba hakkının ödenmesinin çok zor olduğunu ifade etmek için onların hakkının, köle olarak bulunup hürriyetlerine kavuşturulduğunda belki ödenmiş olunacağını vurgulamıştır. Ayrıca peygamberimiz, ibadetlerin yapılış gayesini ve ibadete verdiği önemi de Allah’a şükreden bir kul olmak olarak nitelendirmiştir.

3. ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı,

Araştırmanın konusu, nankörlüğün dindarlıkla ilişkisini incelemektir. Bu çalışmanın temel amacı ise, gençlerde nankörlük davranışı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi ampirik olarak araştırmaktır. Başka bir deyişle bu araştırma, din, dindarlık ve nankörlük arasındaki ilişkiyi deneysel bulgular çerçevesinde değişik açılardan, özellikle din psikolojisi açısından analiz edebilmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla araştırmada, nankörlük ile dindarlık arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı, varsa bu ilişkinin ne türden bir ilişki olduğu deneysel açıdan ortaya koyulmaktadır.

3.2. Araştırma Hipotezleri

Araştırmada şu hipotezlerin test edilmesi amaçlanmaktadır:

Sosyo-Kültürel ve Demografik Değişkenlerin Dindarlık ile Olan İlişisine Dair Alt Hipotezler

H1: Dindarlık ve dindarlığın boyutları ile cinsiyet arasında anlamlılık düzeyinde farklar vardır. Kadın katılımcıların dindarlık ve dindarlığın boyutlarındaki düzeyleri, erkek katılımcılara oranla daha yüksektir.

H2: Dindarlık ve dindarlığın boyutları ile meslek grupları arasında anlamlılık düzeyine ulaşan farklar vardır. Öğrenci olan kişilerin dindarlık düzeyleri diğer meslek gruplarındaki kişilerden daha yüksektir.

H3: Dindarlık ve dindarlığın boyutları ile katılımcıların yaşadığı yerleşim yeri arasında anlamlı fark / ilişkiler vardır. Köy ve kasabalarda yaşayanların dindarlık düzeyleri şehirlerde yaşayanlardan daha yüksektir.

H4: Dindarlık ve dindarlığın boyutları ile katılımcıların yaş düzeyleri arasında anlamlı ilişki vardır. Yaş arttıkça katılımcıların dindarlık ve dindarlığın boyutlarındaki düzeylerinde artış görülecektir.

H5: Dindarlık ve dindarlığın boyutları ile eğitim düzeyi arasında anlamlı ilişkiler vardır. Eğitim düzeyi arttıkça dindarlık düzeyi azalacaktır.

H6: Dindarlık ve dindarlığın boyutları ile gelir durumu arasında anlamlı ilişkiler vardır. Gelir düzeyi arttıkça dindarlık düzeyi azalacaktır.

Sosyo-Kültürel ve Demografik Değişkenlerin Nankörlük ile Olan İlişisine Dair Alt Hipotezler

H7: Cinsiyete göre katılımcıların nankörlük düzeylerinde anlamlı farklılık vardır. Erkeklerin nankörlük düzeyleri kadınlardan daha yüksektir.

H8: Bireylerin yaş aralıkları ile nankörlük düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bireylerin yaşları ilerledikçe nankörlük düzeylerinde düşme görülecektir.

H9: Bireylerin eğitim düzeyleri ile nankörlük arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bireylerin eğitim düzeyleri arttıkça nankörlük seviyeleri azalacaktır.

H10: Bireylerin mesleklerine göre nankörlük düzeylerinde anlamlı farklılık vardır. Öğrenci olanların nankörlük düzeyleri daha düşüktür.

H11: Bireylerin gelir durumu ile nankörlük düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bireylerin gelir durumu arttıkça kişilerin nankörlük düzeyleri de artacaktır.

H12: Bireylerin yaşadıkları yerleşim yeri ile nankörlük arasında anlamlı farklar/ilişkiler vardır. Bireylerin yaşadıkları yerleşim yerinin büyüklüğü arttıkça nankörlük düzeylerinde de artış görülecektir.

Nankörlük ile Dindarlık İlişisine Dair Alt Hipotezler

H13: Bireylerin öznel nankörlük algıları ile öznel dindarlık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Banu göre bireylerin öznel dindarlık algısı arttıkça öznel nankörlük düzeylerinde azalma görülecektir.

H14: Nankörlük ölçeğinin alt boyutları ile dindarlık ölçeğinin alt boyutları arasında, genel toplam dindarlıkla genel toplam nankörlük arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde ve negatif yönde ilişkiler vardır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, tarama yöntemi (survey) ile gerçekleştirilen deskriptif ve korelasyonel tarzda nicel bir araştırmadır. Tarama yöntemi; geniş örneklem gruplarından sistematik olarak bilgi toplamak için katılımcılara sorulan soruların yanıtlanmasıyla bilgi toplamayı hedefler (Böke, 2014: 245). İki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek ve bunun yanında bu değişkenlerin arasındaki neden sonuç ilişkisi hakkında bilgi almak için yapılan araştırmalara da korelasyon araştırmaları denir (Büyüköztürk vd, 2013: 86). Bu bağlama araştırmamızda; demografik değişkenler ile dindarlık ve dindarlığın alt boyutları; demografik değişkenler ile nankörlük ve nankörlüğün alt boyutları, ayrıca dindarlık

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

ve nankörlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi araştırmamızın modelini oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; İzmir il sınırları içerisinde yaşayan 18-26 yaş arası, farklı eğitim, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylere sahip olan genç kadın ve erkekler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise söz konusu evrenden rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 473 genç kadın ve erkek katılımcı teşkil etmektedir.

3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

18-26 yaş arası bireylerde nankörlük ile dindarlık arasındaki ilişkinin ölçülmesi için “Kişisel Bilgi Formu”, “Nankörlük Ölçeği”, “Ok-Dini Tutum Ölçeği”den yararlanılmıştır. Söz konusu ölçeklerden oluşan anket formu, 2020 yılının Ekim, Kasım ve Aralık aylarında İzmir’in merkezinde ve ilçelerinde yaşayan kişilere online anket olarak uygulanmıştır. Anket uygulama öncesinde etik kurul izinleri alınmıştır.

Kişisel bilgi formunda, sırasıyla, cinsiyet, yaş, eğitimi düzeyi, meslek, aile gelir durumu ve yaşanılan yerleşim yeri sorularına yer verilmiştir. Ok-Dini Tutum Ölçeği; dini tutumun davranış boyutu, dini tutumun duygu boyutu, dini tutumun biliş boyutu ve dini tutumun Tanrıyla ilişki boyutu olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasında Ok-Dini Tutum Ölçeği'nin Cronbach Alpha değeri .81 ve .91 olarak hesaplanmış olup ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu görülmüştür. Sekiz maddeden oluşan beşli likert tipindeki ölçekten alabilecek en yüksek puan 40, en düşük puan ise 8 olarak hesaplanmıştır (Ok, 2011: 528-535).

Yurtdışı ve yurtiçi literatüre ilişkin yapılan tarama sonucunda, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmış araştırmalarda kullanılmaya hazır bir Nankörlük Ölçeği'ne rastlanmadığı için araştırma öncesinde, “Nankörlük Ölçeği” 130 kişilik üniversite öğrencisi üzerinden toplanan veriler üzerinden geliştirilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda faktör yük değerleri düşük olan maddeler atılarak 17 maddeden oluşan dört boyutlu bir model elde edilmiştir. 17 maddeden oluşan ve beşli likert tarzındaki Nankörlük Ölçeği'ne ait alt boyutlardan birincisi (F1) öğretmenlere karşı nankörlük, ikincisi (F2) babaya karşı nankörlük, üçüncüsü (F3) iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük ve dördüncüsü (F4) Allah'a karşı nankörlük şeklinde isimlendirilmiştir. Ölçek geliştirme çalışmasında Nankörlük Ölçeği'ne ilişkin hesaplanan güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha değeri) 1. uygulama için .77 ve 2. uygulama için .86 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Nankörlük ölçeğine ilişkin yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda uyum indekslerinin “iyi” ve “çok iyi” düzeyde olduğu görülmüştür (RMSEA=.074; CMIN/DF=3.61; NFI=.91; RFI=.90; IFI=.94; TLI;.92; CFI=.94). Sonuç itibarıyla araştırmada kullanılan 5'li liker tipindeki Nankörlük Ölçeği'nden 17-85 arası puan alınabilmekte ve yüksek puanların yüksek nankörlük düzeyini göstermektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve Kişisel Bilgi Formu'nun yer aldığı anket formu 473 gönüllü katılımcı tarafından dolmuştur. Toplanan verilerin analizi için SPSS-25 paket programı kullanılmıştır. Araştırma verileri üzerinden yapılan normallik testleri sonucunda gerek nankörlük (skewness:1.52; kurtosis: 1.24) ve gerekse dindarlık ölçeği (skewness:-.898; kurtosis: -.055) ile ilgili verilerin normal bir dağılım gösterdiği tespit edilmiş ve verilerin analizinde parametrik testlerden yararlanılmıştır. Böylece başlangıçta belirlenen araştırma hipotezleri doğrultusunda DFA, t-testi, tek yönlü varyans analizi, scheffe testi, dunnett's C testi, pearson korelasyon ve kısmi korelasyon teknikleri kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1.Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1.Katılımcıların Sosyo-Demografik ve Kültürel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	N	%
Kadın	297	62.8
Erkek	173	36.6
Diğer	3	.6
Yaş	N	%
18-19 yaş	116	24.5
20-22 yaş	116	24.5
23-24 yaş	87	18.4
25-26 yaş	154	32.6
Eğitim Düzeyi	N	%
İlköğretim mezunu	7	1.5
Lise öğrencisi	20	4.2
Lise mezunu	63	13.3
Üniversite öğrencisi	204	43.1
Üniversite mezunu	179	37.8
Mesleği	N	%
Öğrenci	269	56.9
İşçi	32	6.8
Memur	48	10.1
Esnaf	15	3.2
Diğer	109	23.0
Gelir Düzeyi	N	%
Ortanın Altı	54	11.4
Orta	300	63.4
Ortanın Üstü	101	21.4

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Yaşadığı Yerleşim Yeri	N	%
Yüksek	18	3.8
Köy	54	11.4
Kasaba	39	8.2
Şehir	160	33.8
Büyük Şehir	220	46.5
Toplam	473	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişilerin cinsiyet dağılımları verilmiştir. Araştırmaya katılanların çoğunluğu kadınlardan (n=297, %62.8) oluşurken, erkek katılımcıların sayısı ise 173 (%36.6)’tür. Araştırmada 3 katılımcı ise diğer seçeneğini işaretleyerek cinsiyet belirtmemiş olup bunlar toplam katılımcı sayısının %0.6’ını oluşturmaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişilerin yaşlarına göre dağılımlarına bakıldığında; 473 katılımcının çoğunluğunu 25-26 yaş aralığındaki kişiler (n=154, %33) oluşturmaktadır. Daha sonra 18-19 yaş aralığındaki (n=116, %24.5) ve 20-22 yaş aralığındaki (n=116, %24.5) kişiler bunları takip etmektedir. Araştırmaya en az sayıda katılımın 23-24 yaş aralığındaki (n=87, %18.4) kişilerden olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan kişilerin eğitim düzeylerine göre dağılımlarına bakıldığında; katılımcıların çoğunluğunu üniversite öğrencileri (n=204, %43.1) oluşturmaktadır. Devamında sırasıyla bunları üniversite mezunları (n=179, %37.8), lise mezunları (n=63, %13.3), lise öğrencileri (n=20, %4.2) ve ilköğretim mezunu olan (n=7, %1.5) kişiler takip etmektedir.

Meslek bakımından katılımcıların çoğunluğunu öğrenciler (n=269, %56.9) oluşturmaktadır. Daha sonra katılım oranına göre sırasıyla ‘diğer’ meslek grubuna (n=109, %23) ait kişiler, memurlar (n=48, %10.1), işçiler (n=32, %6.8) ve esnaf olan (n=15, %3.2) kişiler gelmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan bireylerin aile gelir düzeylerine göre dağılımlarına bakıldığında; katılımcıların çoğunluğunu orta gelir düzeyine sahip olan (n=300, 63.4) kişiler oluşturmaktadır. Devamında bunları, ortanın üstü olan (n=101, %21.4) kişiler, ortanın altı olan (n=54, %11.40) kişiler ve son olarak yüksek gelir düzeyine sahip (n=18, %3.8) kişilerin oluşturduğu görülmektedir.

Yine tablo 1’de görüleceği üzere araştırmaya katılan kişilerin yaşamlarının büyük kısmının geçtiği yerleşim yerine göre dağılımlarına bakıldığında; 473 katılımcının çoğunluğunu büyük şehirde (n=220, %46.5) yaşayan kişiler oluşturmaktadır. Devamında sırasıyla şehir merkezinde yaşayan kişiler (n=160, %33.8), köyde yaşayan kişiler (n=54, %11.4) ve son olarak bunları kasabada yaşayan kişilerin (n=39, %8.20) takip ettikleri görülmektedir.

Tablo 2’de katılımcıların “Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna verdiği yanıtları görmektediriz.

Tablo 2. Katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre dağılımları

“Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?”	N	%
Dindar Değil	94	19.9
Biraz Dindar	210	44.4
Oldukça Dindar	148	31.3
Çok Dindar	21	4.4
Toplam	473	100

Katılımcıların çoğunluğu (n=210, %44.4) kendilerini “Biraz Dindar” olarak gördüklerini belirtmiştir. Kendisini “Oldukça Dindar” olarak görenlerin sayısı da (n=148, %31.3) azımsanmayacak derecede fazladır. Devamında ise kendilerini “Dindar Değil” (n=94, %19.9) olarak gören kişiler vardır. Araştırmamızda kendilerini “Çok Dindar” (n=21, %4.4) olarak gören kişilerin ise en küçük grubu oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların öznel nankörlük algılarına göre dağılımları

“Nankör bir insan olduğumu düşünmüyorum” Fikrine katılıyor musunuz?	N	%
Kesinlikle Katılıyorum	147	31.1
Katılıyorum	149	31.5
Kararsızım	50	10.6
Katılmıyorum	70	14.8
Hiç Katılmıyorum	57	12.1
Toplam	473	100

Tablo 3’de katılımcıların ““Nankör Bir insan olduğumu düşünmüyorum” Fikrine katılıyor musunuz?” sorusuna verdiği yanıtları görmekteyiz. Katılımcıların yaklaşık üçte birisi bu soruya “katılıyorum” (n=149, %31.5) ve “Kesinlikle katılmıyorum” (n=147, %31.1) şeklinde cevap vermiştir. Devamında ise sırasıyla “katılmıyorum” (n=70, %14,80), “hiç katılmıyorum” (n=54, %12,10) ve “kararsızım” (n=50, %10,60) şeklinde cevap veren katılımcıların yer aldıkları görülmektedir.

4.2. Dindarlıkla İlgili Bulgular

Tablo 4’te görüleceği üzere yapılan faktör analizi sonucunda dindarlık ölçeğinin orijinaline uygun olarak dört boyutlu olduğu görülmüştür. Güvenilir ve geçerliliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Dindarlık ölçeğine ilişkin elde edilen bulgular

KMO ve Bartlett Testi Sonuçları		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		.81
Bartlett Testi	X ²	3402.29
	sd	28
	p	.000
Güvenirlilik Katsayısı	Cronbach Alfa	.86

Tablo 5. Katılımcıların dindarlık düzeylerine ilişkin bulgular

Dindarlık Düzeyleri	N	Mean	Ss.	Max.	Min.
Biliş boyutu	473	4.16	1.29	5.00	1.00
Duygu boyutu	473	3.38	1.34	5.00	1.00
Davranış boyutu	473	3.40	1.32	5.00	1.00
Tanrıyla ilişki boyut	473	4.00	1.34	5.00	1.00
Genel toplam dindarlık	473	3.74	.983	5.00	1.00

Tablo 5’de görüleceği üzere katılımcıların dindarlığın tüm boyutlarındaki düzeylerinin ve genel dindarlık düzeylerinin ortanın üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların dindarlığın biliş boyutunda en yüksek ortalamaya (X=4.16), duygu boyutunda ise en düşük ortalamaya (X=3.38) sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dindarlık düzeylerine ilişkin bulgular (T-testi)

Değerler	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
Biliş	Kadın	297	4.27	1.19	2.097	.037
	Erkek	173	4.01	1.38		
Duygu	Kadın	297	3.44	1.31	.829	.408
	Erkek	173	3.33	1.35		
Davranış	Kadın	297	3.52	1.29	2.646	.008
	Erkek	173	3.19	1.36		
Tanrıyla İlişki	Kadın	297	4.13	1.25	2.328	.021
	Erkek	173	3.83	1.43		
T.G.	Kadın	297	3.84	.924	2.636	.009
Dindr.	Erkek	173	3.59	1.04		

*p<.05 düzeyinde anlamlı

**p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 6’da görüleceği üzere katılımcıların cinsiyetlerine göre dindarlığın duygu boyutu hariç ‘biliş’, ‘davranış’ ve ‘Tanrıyla ilişki’ boyutlarında ve toplam dindarlık puan ortalamalarında kadınların lehine istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Buna göre kadınların dindarlığın ‘biliş, davranış, Tanrı’yla ilişki’ boyutlarındaki düzeylerinin ve genel

dindarlık düzeylerinin erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p < .05$).

Tablo 7. Katılımcıların mesleklerine göre dindarlığın boyutlarındaki düzeylerine ilişkin bulgular

Katılımcıların mesleklerine göre dindarlığın biliş boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett's C)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	4.01	1.37	2.20	.068	Yok
2)İşçi	32	4.47	1.08			
3)Memur	48	4.34	1.22			
4)Esnaf	15	4.51	.926			
5)Diğer	109	4.30	1.16			
Toplam	473	4.16	1.29			

Katılımcıların mesleklerine göre dindarlığın duygu boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett's C)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	3.23	1.42	2.99	.019	Yok
2)İşçi	32	3.77	1.11			
3)Memur	48	3.50	1.23			
4)Esnaf	15	4.07	1.03			
5)Diğer	109	3.52	1.23			
Toplam	473	3.38	1.34			

Katılımcıların mesleklerine göre dindarlığın davranış boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Scheffe)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	3.65	1.28	9.77	.000	1 ile 2 ve 4 arasında
2)İşçi	32	2.44	1.55			
3)Memur	48	3.16	1.23			2 ile 5 arasında
4)Esnaf	15	2.47	1.22			
5)Diğer	109	3.31	1.20			
Toplam	473	3.41	1.32			

Katılımcıların mesleklerine göre dindarlığın Tanrıyla ilişki boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett's C)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	3.86	1.46	1.95	.101	Yok
2)İşçi	32	4.30	1.22			
3)Memur	48	4.19	1.21			
4)Esnaf	15	4.40	.930			
5)Diğer	109	4.13	1.13			
Toplam	473	4.00	1.34			

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Katılımcıların mesleklerine göre genel dindarlık düzeylerine ilişkin bulgular (Scheffe)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	3.69	1.08	.437	.782	Yok
2)İşçi	32	3.74	.721			
3)Memur	48	3.79	.926			
4)Esnaf	15	3.86	.630			
5)Diğer	109	3.81	.849			
Toplam	473	3.74	.983			

*p<.05 düzeyinde anlamlı

**p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 7’de görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin meslek türlerine göre dindarlığın; ‘bilis boyutu, duygu boyutu, Tanrıyla ilişki boyutu’ ve genel dindarlık düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Bununla birlikte araştırmaya katılan bireylerin meslek türlerine göre dindarlığın ‘davranış’ boyutundaki düzeylerinde anlamlılık derecesinde fark olduğu görülmektedir (p<.05). Buna göre öğrenci olanların ‘dini davranış’ düzeylerinin işçi ve esnaf olanlardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu, ayrıca ‘diğer’ kategorisindeki meslek sahiplerinin ‘dini davranış’ düzeylerinin işçilerden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Tablo 8. Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dindarlık boyutlarındaki düzeylerine ilişkin bulgular

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dindarlığın bilis boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett’s C)

Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	4.56	1.00	3.67	.012	1 ile 4 arasında
2)Kasaba	39	4.42	1.08			
3)Şehir	160	4.18	1.21			
4)Büyük şehir	220	3.99	1.40			
Toplam	473	4.16	1.29			

Katılımcıların Yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dindarlığın duygu boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett’s C)

Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	3.65	1.18	3.40	.018	2 ile 4 arasında
2)Kasaba	39	3.88	1.11			
3)Şehir	160	3.37	1.28			
4)Büyük şehir	220	3.24	1.42			
Toplam	473	3.38	1.34			

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dindarlığın davranış boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett’s C)

Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	3.02	1.52	4.11	.007	1 ile 4 arasında
2)Kasaba	39	3.21	1.35			
3)Şehir	160	3.29	1.32			
4)Büyük şehir	220	3.61	1.23			
Toplam	473	3.40	1.32			

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre dindarlığın Tanrıyla ilişki boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett's C)

Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	4.27	1.20	2.50	.059	Yok
2)Kasaba	39	4.32	1.00			
3)Şehir	160	4.05	1.28			
4)Büyük şehir	220	3.85	1.45			
Toplam	473	4.00	1.34			

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre genel dindarlık düzeylerine ilişkin bulgular (Dunnett's C)

Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	3.88	.835	1.34	.261	Yok
2)Kasaba	39	3.96	.802			
3)Şehir	160	3.72	.919			
4)Büyük şehir	220	3.67	1.08			
Toplam	473	3.74	.983			

*p<.05 düzeyinde anlamlı

**p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 8'de görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin yaşadıkları yerleşim yerine göre dindarlığın 'bilgi, duygu ve davranış' boyutlarındaki düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark olduğu görülmektedir (p<.05). Buna göre köyde oturanların 'dini bilgi' düzeylerinin büyük şehirde oturanlardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kasabada oturanların 'dini duygu' düzeylerinin büyük şehirde oturanlardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde köyde oturan kişilerin dini davranışları yerine getirme düzeylerinin büyük şehirde oturanlardan istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Buna karşılık yine tablo 8'de görüleceği üzere araştırmaya katılan kişilerin yaşadıkları yerleşim yerine göre dindarlığın 'Tanrıyla ilişki boyutu' ve genel dindarlık düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark olmadığı tespit edilmiştir (p>.05). Buna göre köyde, kasabada, şehirde ve büyük şehirde oturan kişilerin Tanrıyla ilişkilerinin ve genel dindarlık düzeylerini benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 9. Katılımcıların sosyo-kültürel ve demografik özellikleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiye dair bulgular (Pearson Corelation)

Değişken	Öznel Dindr.	Biliş	Duygu	Davranış	Tanrıyla İlişki	T.G. Dindr.
	r .155**	.102*	.172**	-.035	.142**	.129**
Yaş	p .001	.027	.000	.449	.002	.005
	N 473	473	473	473	473	473
	r .025	.024	.002	.096*	.016	.046
Eğitim	p .585	.605	.973	.037	.734	.320
	N 473	473	473	473	473	473
	r .067	-.048	-.004	-.070	-.045	-.056
Gelir	p .143	.301	.925	.127	.327	.224
	N 473	473	473	473	473	473
	r -.093*	-.151**	-.126**	.154**	-.120**	-.081
Y.Yeri	p .044	.001	.006	.001	.009	.077
	N 473	473	473	473	473	473

*p<.05 düzeyinde anlamlı, **p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 9’da görüleceği üzere katılımcıların yaş düzeyleri ile dindarlığın ‘davranış boyutu’ hariç, ‘biliş boyutu’, ‘duygu boyutu’, ‘Tanrıyla ilişki boyutu’ ve toplam genel dindarlık (TGD) düzeyleri arasında ayrıca ‘öznel dindarlıkla’ yaş düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan kişilerin yaş düzeyleri arttıkça kendilerini dindar olarak algılama düzeylerinin arttığı, ayrıca yaş düzeylerindeki artışa bağlı olarak dindarlığın ‘biliş’, ‘duygu’ ve ‘Tanrıyla ilişki’ boyutlarındaki düzeylerinin ve toplam dindarlık düzeylerinin yükseldiği gözlenmektedir. Yine Tablo 15’e bakıldığında; katılımcıların eğitim düzeyleri ile dindarlığın davranış boyutundaki düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların eğitim düzeyleri yükseldikçe dini davranışlarının da arttığı görülmektedir. Bununla birlikte dindarlığın diğer boyutları ile eğitim değişkeni arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişki görülmediği gibi, benzer şekilde gelir durumu ile dindarlık ve dindarlığın boyutları arasında da anlamlı herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Ayrıca yaşanan yerleşim yerinin büyüklüğü (köyden büyük şehre doğru) ile öznel dindarlık algısı ve dindarlığın boyutları arasında da anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Buna göre yaşanan yerleşim yerinin büyüklüğü (köyden büyük şehre doğru) arttıkça bireylerin ‘dini biliş’, ‘dini duygu’ ve ‘Tanrıyla ilişki’ düzeylerinde ve öznel dindarlık algısı düzeylerinde bir düşüş eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir. Diğer taraftan yaşanan yerleşim yerinin büyüklüğü (köyden büyük şehre doğru) ile ‘dini davranış boyutu’ arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle, şehir ve büyük şehirlerde yaşayanların köylerde ve kasabalarda yaşayanlara göre dini davranışları yerine getirme düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Fakat katılımcıların genel dindarlık düzeyleri ile oturlan yerleşim

yerinin büyüklüğü arasında anlamlılık düzeyinde herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p>.05$).

4.3. Nankörlük İle İlgili Bulgular

Tablo 10. Nankörlük ölçeğine ilişkin elde edilen bulgular

KMO ve Bartlett Testi Sonuçları		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		.87
Bartlett Testi	X ²	4714.96
	sd	136
	p	.000
Güvenirlilik Katsayısı	Cronbach Alfa	.86

Nankörlük Ölçeği'ne ilişkin olarak araştırma için toplanan veriler üzerinden yapılan analizler sonucunda ölçeğin orijinalinde olduğu gibi dört boyutlu olduğu (öğretmenlere karşı nankörlük, babaya karşı nankörlük, iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük ve Allah'a karşı nankörlük boyutları) tespit edilmiştir. Dolayısıyla tablo 10'da da görüleceği üzere araştırmada kullanılan Nankörlük Ölçeği'nin güvenirlik katsayısının (Cronbach Alfa=.86) yüksek olduğu görülmektedir. Yine araştırmada Nankörlük Ölçeği'nin her bir alt boyutu için de Cronbach Alfa değerleri hesaplanmış ve bu değerlerin öğretmenlere karşı nankörlük alt boyutunda .77; babaya karşı nankörlük alt boyutunda .82; iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük alt boyutunda .81 ve Allah'a karşı nankörlük alt boyutunda ise .95 olduğu görülmüştür. Nankörlük Ölçeğinin, geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların nankörlük düzeylerine ilişkin bulgular

Nankörlük Düzeyleri	N	Mean	Ss	Max.	Min.
Öğretmenlere karşı Nankörlük (ÖKN)	473	2.24	1.10	5.00	1.00
Babaya karşı nankörlük (BKN)	473	1.76	1.04	5.00	1.00
İyilik yapan diğer insanlara Karşı nankörlük (İYDİKN)	473	1.36	.538	5.00	1.00
Allah'a karşı nankörlük (AKN)	473	1.81	1.13	5.00	1.00
Genel toplam nankörlük (GTN)	473	1.81	1.13	5.00	1.00

Tablo 11'de görüleceği üzere katılımcıların nankörlüğün tüm boyutlarındaki düzeylerinin ve genel nankörlük düzeylerinin ortanın altında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların Nankörlük Ölçeği'nin 'öğretmenlere karşı nankörlük' alt boyutundaki puan ortalamalarının en yüksek ($X=2.24$), 'iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük' alt boyutundaki puan ortalamalarının ise en düşük ($X=1.36$) düzeyde olduğu; genel nankörlük düzeylerinin ise 5 üzerinden $X=1.8$, yani düşük düzeyde olduğu gözlenmektedir.

Tablo 12. Katılımcıların cinsiyetlerine göre nankörlük düzeylerine ilişkin bulgular (T-testi)

Değer	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
ÖKN	Kadın	297	2.16	.976	-2.24	.025
	Erkek	173	2.38	1.07		
BKN	Kadın	297	1.73	1.01	-1.06	.291
	Erkek	173	1.83	1.09		
İYDİKN	Kadın	297	1.35	.551	-.615	.539
	Erkek	173	1.38	.508		
AKN	Kadın	297	1.76	1.15	-1.10	.273
	Erkek	173	1.88	1.11		
TGN	Kadın	297	1.76	1.15	-1.10	.273
	Erkek	173	1.88	1.11		

*p<.05 düzeyinde anlamlı   **p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 12’de görüleceği üzere katılımcıların cinsiyetlerine göre toplam genel nankörlük ve nankörlüğün tüm boyutlarında erkeklerin nankörlük düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte cinsiyete göre erkeklerle kadınlar arasındaki nankörlük puan farkları arasındaki bu farklılardan sadece öğretmenlere karşı nankörlük boyutundaki farkın istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür (p< .05). Bu bulgudan hareketle erkeklerin kadınlara göre öğretmenlere karşı daha fazla nankör oldukları söylenebilir.

Tablo 13. Katılımcıların mesleklerine göre nankörlüğün alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular

Katılımcıların mesleklerine göre öğretmenlere karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)						
Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	2.18	.970	.750	.558	Yok
2)İşçi	32	2.42	1.19			
3)Memur	48	2.22	.974			
4)Esnaf	15	2.49	1.22			
5)Diğer	109	2.29	1.06			
Toplam	473	2.24	1.01			

Katılımcıların mesleklerine göre babaya karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)						
Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	1.77	1.06	.709	.586	Yok
2)İşçi	32	1.59	.949			
3)Memur	48	1.93	1.09			

4)Esnaf	15	1.53	.871			
5)Diğer	109	1.76	1.00			
Toplam	473	1.76	1.04			

Katılımcıların mesleklerine göre iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	1.38	.566	.365	.834	Yok
2)İşçi	32	1.39	.622			
3)Memur	48	1.30	.413			
4)Esnaf	15	1.36	.546			
5)Diğer	109	1.33	.492			
Toplam	473	1.36	.538			

Katılımcıların mesleklerine göre Allah'a karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Dunnett's C)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	1.92	1.23	2.76	.027	1 ile 4 ve 5 arasında
2)İşçi	32	1.80	1.27			
3)Memur	48	1.92	1.21			
4)Esnaf	15	1.34	.425			
5)Diğer	109	1.55	.777			
Toplam	473	1.81	1.14			

Katılımcıların mesleklerine göre genel toplam nankörlük düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Öğrenci	269	1.92	1.23	2.76	.027	Yok
2)İşçi	32	1.80	1.27			
3)Memur	48	1.92	1.21			
4)Esnaf	15	1.34	.425			
5)Diğer	109	1.55	.777			
Toplam	473	1.81	1.14			

p<.05 düzeyinde anlamlı   **p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 13'te görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin meslek türlerine göre Nankörlük Ölçeği'nin; 'öğretmenlere karşı nankörlük', 'babaya karşı nankörlük', 'iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük' alt boyutundaki ve toplam nankörlük düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo 13'te görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin meslek türlerine göre Nankörlük Ölçeği'nin 'Allah'a karşı nankörlük' alt boyutundaki düzeylerinde anlamlılık derecesinde farklar olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Bu farkların nereden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan Dunnett's C testi sonucunda bu farkın öğrenci olanlarla esnaf ve 'diğer' kategorisindeki meslek gruplarında bulunan kişiler arasındaki farktan kaynaklandığı görülmüştür. Buna göre öğrenci

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

olanların Allah'a karşı esnaf ve 'diğer' kategorisindeki meslek gruplarındaki kişilerden daha fazla nankörlük sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 14. Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre nankörlüğün alt boyutlarındaki düzeylerine ilişkin bulgular

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre öğretmenlere karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)						
Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	2.11	.918	.658	.579	Yok
2)Kasaba	39	2.25	1.08			
3)Şehir	160	2.31	1.04			
4)Büyük şehir	220	2.21	1.00			
Toplam	473	2.24	1.01			
Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre babaya karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)						
Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	1.53	.887	1.08	.357	Yok
2)Kasaba	39	1.80	1.20			
3)Şehir	160	1.77	.988			
4)Büyük şehir	220	1.81	1.08			
Toplam	473	1.76	1.04			
Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Dunnett's C)						
Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	1.36	.526	.875	.454	Yok
2)Kasaba	39	1.23	.432			
3)Şehir	160	1.38	.511			
4)Büyük şehir	220	1.38	.576			
Toplam	473	1.36	.538			
Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre Allah'a karşı nankörlük alt boyutundaki düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Dunnett's C)						
Yerleşim Yeri	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	1.70	.972	2.15	.094	2 ile 3 ve 4 arasında
2)Kasaba	39	1.41	.804			
3)Şehir	160	1.89	1.15			
4)Büyük şehir	220	1.84	1.20			
Toplam	473	1.81	1.14			
Katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerlerine göre toplam nankörlük düzeylerine ilişkin bulgular (Anova-Scheffe)						

Meslek	N	X	Ss	F	P	Fark
1)Köy	54	1.70	.978	2.15	.094	Yok
2)Kasaba	39	1,41	.804			
3)Şehir	160	1.89	1.15			
4)Büyük şehir	220	1.84	1.20			
Toplam	473	1.81	1.14			

*p<.05 düzeyinde anlamlı

**p<.01 düzeyinde anlamlı

Tablo 14'te görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin yaşadıkları yerleşim yerine göre Nankörlük Ölçeği'nin 'öğretmenlere karşı nankörlük' alt boyutundaki düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark olmadığı görülmüştür (p>.05). Buna göre köyde, kasabada, şehirde ve büyük şehirlerde oturan kişilerin 'öğretmenlere karşı nankörlük' düzeylerinin benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Benzer şekilde tablo 8'de görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin oturdukları yerleşim yerine göre Nankörlük Ölçeği'nin 'babaya karşı nankörlük', 'iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük' alt boyutundaki düzeylerinde ve genel toplam nankörlük düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark olmadığı görülmüştür (p>0.05).

Tablo 14'te görüleceği üzere araştırmaya katılan bireylerin meslek türlerine göre Nankörlük Ölçeği'nin 'Allah'a karşı nankörlük' alt boyutundaki düzeylerinde anlamlılık derecesinde farklar olduğu tespit edilmiştir (p<0.05). Bu farkların nereden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan Dunnett's C testi sonucunda söz konusu farkın kasabada oturanlarla şehir ve büyük şehir merkezlerinde oturan kişiler arasındaki farktan kaynaklandığı görülmüştür. Buna göre şehir ve büyük şehir merkezlerinde oturanların kasabada oturan kişilere göre Allah'a karşı daha fazla nankörlük tutumu sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 15. Katılımcıların sosyo-kültürel ve demografik özellikleri ile nankörlük düzeyleri arasındaki ilişkiye dair bulgular (Pearson Correlation)

Değişken	ÖNA	ÖKN	BKN	İYDİKN	AKN	TGN
Yaş	r	-.063	.044	.074	.011	-.040
	p	.171	.336	.109	.819	.387
	N	473	473	473	473	473
Eğitim	r	.017	-.015	.145**	-.002	-.019
	p	.706	.751	.002	.970	.688
	N	473	473	473	473	473
Gelir	r	-.054	.011	.018	.113*	.066
	p	.241	.815	.696	.014	.152
	N	473	473	473	473	473
Y. Yeri	r	-.009	.014	.071	.034	.065
	p	.839	.767	.122	.466	.155
	N	473	473	473	473	473

*p<.05 düzeyinde anlamlı,

**p<.01 düzeyinde anlamlı

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Tablo 15’de görüleceği üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda katılımcıların yaş düzeyleri ve yaşadıkları yerleşim birinin büyüklüğü ile öznel nankörlük algısı (ÖNA), nankörlüğün tüm boyutları (ÖKN, BKN, İYDİKN, AKN) ve genel toplam nankörlük (GTN) düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde ilişki olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Bununla birlikte katılımcıların eğitim seviyeleri ile babaya karşı nankörlük (BKN) düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.01$). Bu bulguya göre kişilerin eğitim düzeyleri arttıkça babaya karşı daha fazla nankör tutum sergiledikleri söylenebilir. Benzer şekilde araştırmada katılımcıların gelir düzeyleri ile Nankörlük Ölçeği’nin ‘iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük’ (İYDİKN) boyutundaki ortalamaları arasında pozitif yönde ve anlamlı bir korelasyon olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Bu bulgudan hareketle bireylerin gelir durumu arttıkça iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük tutumlarının da daha fazla olduğu ifade edilebilir ($p>0.05$).

4.4. Nankörlük ile Dindarlık Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Tablo 16. Katılımcıların dindarlık ile nankörlük düzeyleri arasındaki ilişkiye dair bulgular (Pearson Korelasyon)

Değişken	ÖNA	ÖKN	BKN	İYDİKN	AKN	TGN	
Ö. Dindr.	r	-.112*	.034	.057	-.050	.001	.001
	p	.015	.466	.213	.277	.983	.983
	N	473	473	473	473	473	473
Biliş	r	.000	.069	-.014	-.030	-.204**	-.204**
	p	.995	.133	.761	.514	.000	.000
	N	473	473	473	473	473	473
Duygu	r	.074	.057	-.021	.002	-.198**	-.198**
	p	.107	.217	.643	.964	.000	.000
	N	473	473	473	473	473	473
Davranış	r	.060	.036	.016	-.004	.001	.001
	p	.192	.437	.728	.928	.983	.983
	N	473	473	473	473	473	473
Tanrıyla İlişki	r	.057	.027	-.069	-.011	-.207**	-.207**
	p	.217	.560	.135	.806	.000	.000
	N	473	473	473	473	473	473
T.G. Dindr.	r	.065	.063	-.030	-.014	-.205**	-.205**
	p	.159	.170	.516	.755	.000	.000
	N	473	473	473	473	473	473

* $p<.05$ düzeyinde anlamlı,

** $p<.01$ düzeyinde anlamlı

Dindarlık ve nankörlük arasındaki ilişkiyi tespit etmek için dindarlığın tüm boyutları ve genel toplam dindarlık düzeyleri ile nankörlüğün tüm boyutları ve genel toplam nankörlük düzeyleri arasındaki korelasyon hesaplanmıştır. Buna göre

yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda katılımcıların öznel dindarlık algıları (ÖDA) ile öznel nankörlük algıları (ÖNA) arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Başka bir deyişle kişilerin kendilerini dindar olarak görme düzeyleri arttıkça kendilerini daha az nankör olarak nitelendirdikleri; kendilerini dindar olarak görme düzeyleri azaldıkça kendilerini daha fazla nankör olarak nitelendirdikleri tespit edilmiştir. Yine Tablo 16'da görüleceği üzere Nankörlük Ölçeği'nin Allah'a karşı nankörlük alt boyutu (AKN) ile dindarlığın biliş, duygu, Tanrıyla ilişki ve genel toplam dindarlık düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlılık derecesinde ilişkiler olduğu görülmektedir ($p<0.01$). Bu bulgudan hareketle kişilerin dini biliş, dini duygu, Tanrıyla ilişki boyutlarındaki ve genel toplam dindarlık düzeylerindeki puan ortalamaları azaldıkça Allah'a karşı sergiledikleri nankörlük tutumlarında bir artış olduğu söylenebilir. Yine Tablo 16'da görüleceği üzere araştırmada katılımcıların dindarlığın 'biliş', 'duygu', 'Tanrıyla ilişki' ve genel toplam dindarlık düzeyleri ile genel toplam nankörlük (GTN) düzeyleri arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre kişilerin 'dini biliş', 'dini duygu', 'Tanrıyla ilişki' boyutlarındaki ve genel toplam dindarlık düzeylerindeki puan ortalamaları azaldıkça genel toplam nankörlük düzeylerinin arttığı söylenebilir. Diğer taraftan Tablo 16'da görüleceği üzere Nankörlük Ölçeği'nin 'öğretmenlere karşı nankörlük (ÖKN)', 'babaya karşı nankörlük (BKN)', 'iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük (İYDİKN)' alt boyutları ile dindarlığın tüm boyutları ve genel toplam dindarlık arasında anlamlılık düzeyinde her hangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Tablo 17. Katılımcıların dindarlık ile nankörlük düzeyleri arasındaki ilişkiye dair bulgular (Kısmi Korelasyon)

KD: C, Y, ED, AGD		ÖNA	ÖKN	BKN	İYDİKN	AKN	TGN
Ö. Dindr.	r	-.111	.033	.071	-.051	.004	.004
	p	.016	.479	.124	.273	.929	.929
	N	466	466	466	466	466	466
Biliş	r	-.001	.082	-.006	-.016	-.186	-.186
	p	.987	.077	.905	.735	.000	.000
	N	466	466	466	466	466	466
Duygu	r	.087	.058	-.015	.009	-.185	-.185
	p	.060	.208	.752	.842	.000	.000
	N	466	466	466	466	466	466
Davranış	r	.047	.052	.001	.008	.002	.002
	p	.312	.264	.986	.861	.974	.974
	N	466	466	466	466	466	466
Tanrıyla İlişki	r	.062	.036	-.063	.004	-.189	-.189
	p	.184	.435	.171	.938	.000	.000
	N	466	466	466	466	466	466
TG.	r	.066	.076	-.028	.002	-.187	-.187

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

Dindr.	p	.154	100	.545	.966	.000	.000
	N	466	466	466	466	466	466

*p<.05 düzeyinde anlamlı, **p<.01 düzeyinde anlamlı

Ayrıca Tablo 17’de görüleceği üzere sosyo-kültürel ve demografik değişkenlerin (Y=yaş, C= cinsiyet, ED= eğitim düzeyi, AGD= aile gelir durumu) kontrol edilmesi suretiyle iki temel değişken olan dindarlık ve nankörlük ile onların boyutları arasındaki ilişkilere dair yapılan kısmi korelasyon analizi sonucunda da katılımcıların dindarlığın tüm boyutları ve genel toplam dindarlık düzeyleri ile Nankörlük Ölçeği’nin ‘Allah’a karşı nankörlük (AKN)’ alt boyutu ve genel toplam nankörlük (GTN) düzeyleri arasındaki anlamlılık düzeyindeki ilişkilerin varlığını sürdürdüğü görülmüştür (p>0.05).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

18-26 yaş arası bireylerde dindarlık ile nankörlük arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonucunda, katılımcıların dindarlığın tüm boyutlarındaki düzeylerinin ve genel dindarlık düzeylerinin ortanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların dindarlığın biliş boyutunda en yüksek ortalamaya (X=4.16), duygu boyutunda ise en düşük ortalamaya (X=3.38) sahip oldukları görülmüştür.

Diğer taraftan çalışmada, katılımcıların nankörlük düzeylerini tespit etmek için yapılan analizler sonucunda, 18-26 yaş arası bireylerin nankörlüğün tüm boyutlarındaki düzeylerinin ve genel nankörlük düzeylerinin ortanın altında olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların Nankörlük Ölçeği’nin ‘öğretmenlere karşı nankörlük (ÖKN)’ alt boyutundaki puan ortalamalarının en yüksek (X=2.24), ‘iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük (İYDİKN)’ alt boyutundaki puan ortalamalarının ise en düşük (X=1.36) düzeyde olduğu; genel toplam nankörlük (GTN) düzeylerinin ise 5 üzerinden X=1.8, yani düşük düzeyde olduğu gözlenmiştir.

Araştırma sonucunda dindarlık ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan analizler sonucunda, kadın katılımcıların dindarlığın ‘biliş’, ‘davranış’, ‘Tanrıyla ilişki’ boyutları ve genel dindarlık düzeylerinin erkeklere oranla anlamlılık derecesinde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ulaşılan bulgulara uygun olarak **H1** hipotezimizin büyük çapta doğrulandığını söyleyebiliriz. Cinsiyet ve dindarlık üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında; Küçükalp’in (2004: 649), Şengül’ün (2007: 123-124), Kımtır’ın (2008: 273), Yoğurtçu’nun (2009: 52), Yılmaz Çıtır’ın (2016: 48) ve Köftegül’ün (2018: 123-124) yapmış oldukları araştırmalarda bizim araştırma bulgumuzu doğrular nitelikte bulgulara ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda da kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklere oranla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların dindarlık boyutları meslekleri arasındaki ilişkiye bakıldığında; dindarlığın tüm boyutlarında anlamlılık düzeyine ulaşan farklar olmasa da yine de **H2** hipotezimiz kısmen doğrulandığını söyleyebiliriz. İlgili literatüre göz atıldığında; bizim araştırma bulgularımızla benzerlik gösteren araştırma sonuçlarının olduğu görülmektedir. Örneğin; Koç’un (2010: 232-233) ve

Köftegöl'ün (2018: 171-172) yapmış olduğu araştırmalarda benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Yaşanılan yerleşim yerinin büyüklüğü arttıkça bireylerin 'dini biliş', 'dini duygu' ve 'Tanrıyla ilişki' düzeylerinde ve öznel dindarlık algısı düzeylerinde bir düşüş eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, **H3** hipotezimizin büyük çapta doğrulandığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda Ayten'in (2009: 135), Göcen'in (2012: 176) ve Yılmaz Çıtır'ın (2016: 51) yapmış olduğu araştırmalardan elde edilen bulgular bizim araştırma sonuçlarımız ile benzerlik göstermektedir.

Yapılan analiz sonucunda araştırmaya katılan kişilerin yaş düzeyleri arttıkça kendilerini dindar olarak algılama düzeylerinin, dindarlığın 'biliş', 'duygu' ve 'Tanrıyla ilişki' boyutlarındaki düzeylerinin ve toplam dindarlık düzeylerinin yükseldiği gözlenmiştir. Araştırmamızdan elde edilen bu bulgu ile **H4** hipotezinin doğrulandığını görülmektedir. Uysal'ın (2003:127), Aydemir'in (2008: 48), Eşer'in (2005:52) ve Yoğurtçu'nun (2009: 56) araştırmalarına bakıldığında bizim araştırma bulgularımız ile benzer bulgulara ulaşıldığını görmekteyiz.

Araştırmamızda eğitim düzeyi ile dindarlığın davranış boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça dini davranışlarının da arttığı görülmektedir. Ortaya çıkan bulgulardan **H5** hipotezinin doğrulandığı görülmektedir. Şengül'ün (2007: 138), Ayten'in (2009: 137-138) araştırma bulguları bizim araştırmamız ile benzer sonuçlara ulaşan araştırmalardır. Bununla birlikte konu ile ilgili olarak; Aydemir'in, Kötehn'e'nin (1999:35) ve Uysal'ın (2003:70) araştırmalarında tam ters yönde bulgulara ulaşıldığı da görülmektedir.

Araştırmamızda, gelir durumu değişkeni ile dindarlık ve dindarlığın boyutları arasında da anlamlı herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Böylece araştırma bulguları ile **H6** hipotezinin doğrulanmadığı görülmüştür. Literatüre bakıldığında bizim araştırma bulgularımıza benzer yönde bulguların olduğu görülmektedir. Örneğin; Kimter'in (2012: 133), Şengül'ün (2007: 140) ve Ayhan'ın (2019: 69) yapmış olduğu araştırmalarda da benzer yönde bulgular elde edilmiştir.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre 'öğretmenlere karşı nankörlük' boyutunda erkeklerin kadınlardan istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiş olsa da **H7** hipotezinin araştırma bulgularıyla tamamen olmasa bile kısmen de olsa doğrulandığını söyleyebiliriz.

Yapılan araştırmalara bakıldığında nankörlük ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmadığı için kendi yapmış olduğumuz çalışma sonuçlarını nankörlüğün zıttı olan şükür ve minnettarlık ile ilgili yapılmış olan çalışmalara göz atarak karşılaştırma yapma yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda **H7** hipotezimiz destekleyen benzer çalışmalar olarak; Krause'un (2006: 163-183), Miran'ın (2010: 40), Yılmaz Çıtır'ın (2016: 49), Göneç'in, (2019: 58-629 ve Ekti'nin (2019: 96) çalışmalarını görmekteyiz. Bu çalışmalarda bizim elde ettiğimiz bulgulara benzer

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

olarak kadınların minnet ve şükür eğimlerinin daha fazla yani nankörlük düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır

Nankörlük ile yaş düzeyleri arasındaki bulgulara bakıldığında; araştırmamızda yaş ile nankörlük arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişkiye rastlanmadığı görülmüştür. Ortaya çıkan bu bulgular, **H8** hipotezinin doğrulanmadığının bir göstergesidir. Nitekim Göcen (2014:201) araştırmasında da katılımcıların toplam şükür ve sürekli şükür ortalamalarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığın görülmemesi bizim araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Bunun yanında; Miran'ın (2010: 41), Gönenç'in (2019: 58-62), Wang ve arkadaşlarının (Wang vd., 2015: 1039-1058) araştırma bulgularında ise yaş düzeyinin artması ile şükretme düzeyinin de arttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Araştırmamızda eğitim ile nankörlük arasındaki ilişkiye dair bulgulara bakıldığında; kişilerin eğitim düzeyi arttıkça babaya karşı daha fazla nankörlük tutumu sergilediği görülmektedir. Çalışmamızın hipotezlerinden **H9** hipotezimizin doğrulanmadığı ve tam tersi bir sonuç ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Miran'ın (2010: 43) yaptığı çalışmada da bizim bulgularımız benzerlik göstermektedir. Bunun yanında; Göcen'in (2012: 162-164) yapmış olduğu araştırmada da bizim bulgularımıza benzer şekilde ilkökul eğitimine sahip olanların üniversite ve lisansüstü eğitime sahip olanlardan daha çok şükrettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrenci olanların esnaf ve diğer meslek gruplarına göre daha fazla nankörlük sergilediği saptanmıştır. Bu bulgudan hareketle **H10** hipotezinin doğrulanmadığını hatta tam tersi yönde bir bulguya ulaşıldığını ifade edebiliriz. Ülkemizde Göcen'in (2012: 232) yaptığı araştırmada, sağlık çalışanı ve eğitimci meslek grubuna ait katılımcılara göre öğrenci, ev hanımı işçi, esnaf ve din görevlilerinin daha çok şükrettiğine ulaşılmıştır. Bu bulgu bizim araştırma bulgumuzla tam tersi yönde bir sonuç olsa da yapılan diğer çalışmalarda meslek faktörü yer almadığı için bizim çalışma bulgularımızı karşılaştırma imkânı olmamıştır.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre kişilerin gelir durumu arttıkça iyilik yapan kişilere karşı nankörlük gösterme tutumlarında da artma olduğu görülmektedir. Bu bulgu **H11** hipotezini destekler nitelikte bir bulgudur. Literatüre bakıldığında bizim araştırma bulgularımızla uygunluk göstermeyen bir takım araştırma sonuçlarının olduğu görülmektedir. Örneğin; Miran'ın (2010: 44) ve Yılmaz Çıtır'ın (2016: 57) yapmış olduğu araştırmalarda bizim bulgularımızla tersi yönde bulguların elde edildiği görülmektedir.

Yapılan korelasyon analizine göre katılımcıların yaşadıkları yerleşim yerinin büyüklüğü ile öznel nankörlük algısı, nankörlüğün boyutları ve toplam nankörlük düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlılık seviyesinde bir ilişki görülmemiştir. Ulaşmış olduğumuz bulgu göz önünde bulundurulduğunda **H12** hipotezinin doğrulanmadığını söylemek mümkündür. Her ne kadar **H12** hipotezi araştırma bulgularımızla doğrulanmasa da literatürde hipotezimiz ile örtüşen ve bizim bulgularımızla tersi yönde olan araştırma sonuçlarının var olduğu görülmektedir. (Bkz.Göcen, 2012: 174-175; Yılmaz Çıtır, 2016: 53).

Yine araştırmadan elde edilen bulgulara göre; katılımcıların kendilerini dindar olarak görme düzeyleri arttıkça, nankör olarak görme düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı şekilde bir azalma görülmektedir. Ulaşılan bu bulgu, **H13** Hipotezini destekler niteliktedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte bulguların olduğu görülmektedir (Bkz.McCullough, vd., 2004: 295-309; Miran, 2010: 45-49; Göcen, 2012: 184; Büssing, vd., 2018: 123; Gönenç, 2019: 58-62).

Araştırmanın temel değişkenleri olan dindarlık ile nankörlük ve bunların boyutları arasındaki ilişkilere dair bulgulara bakıldığında; Nankörlük Ölçeği'nin 'Allah'a karşı nankörlük' alt boyutu (AKN) ile dindarlığın 'bilis', 'duygu', 'Tanrıyla ilişki' ve genel toplam dindarlık düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlılık derecesinde ilişkiler olduğu görülmektedir ($p<0.01$). Bu bulgudan hareketle kişilerin 'dini bilis', 'dini duygu', 'Tanrıyla ilişki' boyutlarındaki ve genel toplam dindarlık düzeylerindeki puan ortalamaları azaldıkça 'Allah'a karşı sergiledikleri nankörlük' tutumlarında bir artış olduğu söylenebilir. Yine araştırmada katılımcıların dindarlığın 'bilis', 'duygu', 'Tanrıyla ilişki' ve genel toplam dindarlık seviyeleri ile genel toplam nankörlük (GTN) düzeyleri arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre kişilerin 'dini bilis', 'dini duygu', 'Tanrıyla ilişki' boyutlarındaki ve genel toplam dindarlık düzeylerindeki puan ortalamaları azaldıkça genel toplam nankörlük düzeylerinin arttığı söylenebilir. Diğer taraftan Nankörlük Ölçeği'nin 'öğretmenlere karşı nankörlük (ÖKN)', 'babaya karşı nankörlük (BKN)', 'iyilik yapan diğer insanlara karşı nankörlük (İYDİKN)' alt boyutları ile dindarlığın tüm boyutları ve genel toplam dindarlık arasında anlamlılık düzeyinde her hangi bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p>0.05$). Ayrıca dindarlığın davranış boyutu ile nankörlüğün tüm boyutları ve genel toplam nankörlük arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Bu bulgulardan hareketle **H14** hipotezinin büyük oranda doğrulanarak desteklendiği söylenebilir. McCullough, Emmons ve Tsang'ın (2002: 112-118), Göcen'in (2012: 177), Yılmaz Çıtır'ın (2016: 63-64), Miran (2010: 48), Büssing, Daniela R. ve Klaus'un (2018: 123) çalışmaları bizim çalışmamızın bulgularıyla örtüşmektedir. Bu anlamda nankörlüğün zıttı olan şükrün dini eğilimleri yanında olumlu tutumların gelişmesi ve pekişmesine de destek verdiğini yapılan çalışmalardan görmekteyiz.

İnsan davranışlarını olumlu bir şekilde geliştirmek için dinin ve dini değerlerin yararı gerçekten azımsanmayacak kadar fazladır. İslam'ın övdüğü ahlaki erdemlerin iyiliğin oluşumunda, gelişiminde ve pekiştirilmesinde çok büyük öneme sahip olduğu bilinmektedir. Toplum içerisinde olumsuz davranışların istedik davranışlara dönüşmesi için harcanan çabaya ve gayrete rağmen birçok olumsuz davranışın varlığından söz etmek mümkündür. Olumsuz davranışların ortadan kaldırılabilmesi için olumlu davranışların gücünden yararlanırken hiçbir şekilde oluşumunu istemediğimiz olumsuz davranışın, neden kötü olduğunu da öğretebilirse işte o zaman nankörlük gibi olumsuz bir davranışın da toplum içerisinde giderek yok olmasına veya azaltılmasına katkı sağlayabiliriz.

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

KAYNAKÇA

- ALTAŞ, N. ve Köylü, M. (2012). *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık, Ankara.
- ALTINTAŞ, H. (2018). *Psikoloji Sözlüğü*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- ARANSON, E. vd. (2012). *Sosyal Psikoloji*, Okhan Gündüz (çev.). Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- ATAK, M. (Ed.). (2019). *Evlilik ve Aile Maneviyat Psikolojisi 3*, Kimlik Yayınları, Kayseri.
- AYDIN, H. (2016). *Kur'an'da İnsan Psikolojisi Olumsuz Ruh Halleri ve Davranışları Yönüyle*. Fecr Yayınları, Ankara.
- AYHAN, H. (2019). Dini Tutumun Adaletle Duyarlılık, Ahlaki Yüreklilik ve Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- AYTEN, A. (2009). Prososyal Davranışlarda Dindarlık Ve Empatinin Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BÖKE, K. (Ed.). (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Alfa Yayınları: İstanbul.
- BUDAK, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- BÜSSİNG, A., Recchia, D. R., and Baumann, K. (2018). "Validation of the Gratitude/Awe Questionnaire and Its association with disposition of gratefulness". *Religions*, 9(4), 117-128.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi: Ankara.
- ÇAĞRICI, M. (2006). Nankörlük. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C 32, 382-383). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- EKTİ, F. B. (2019). Ergenlerde Psikolojik İyi Olma ve Şükür Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma Diyarbakır Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- EMMONS, R. A. (2009). *Teşekkür Ederim*. Neslihan Kül (çev.). Doğan Kitap: İstanbul.
- EMMONS, R. A. And Kneezel, T. T. (2005). "Giving Thanks: Spiritual and Religious. *Journal of Psychology and Christianity*". 24(2), 140-148.
- EŞER, H. (2005). Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi, UÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Bursa, 2005.
- FREUD, S. (1999). *Dinin Kökeni*. Selçuk Budak (çev.). Öteki Yayınları: Ankara.
- FROMM, E. (1994). *Erdem ve Mutluluk*. Ayda Yörükkan (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: y.y..
- GÖCEN, G. (2005). Dini İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme İle İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- GÖCEN, G. (2012). Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖCEN, G. (2014). *Şükür Pozitif Psikolojiden Din Psikolojisine Köprü*, DEM Yay., İstanbul.
- GÖNENÇ, Z. (2009). 15-17 Yaşlarındaki Ergenlerde Şükür ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Araştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- HÖKELEKLİ, H. (Ed.). (2006). *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereler)*. Kurav Yayınları, Bursa.
- İZUTSU, T. (1991). *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*. Selahattin Ayaz (çev.). Pınar Yayınları: İstanbul.
- JUNG, C. G. (1998). *Psikoloji ve Din*, Raziye Karabey (çev.). Okyanus Yayıncılık: İstanbul.
- KARA, O. (2017). *Kur'an'da İnsan Davranışları*. Ark Kitapları, İstanbul.
- KASAPOĞLU, A. (1997). *Kur'an'da Ahlak Psikolojisi*. Yalnızkurt Yayınevi, İstanbul.
- KIMTER, N. (2008). Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KIMTER, N. (2012). *Dini İnanç İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi*. Kriter Yayınları, İstanbul.
- KOÇ, M. (2010). “Demografik Özellikler İle Dindarlık Arasındaki İlişki: Yetişkinler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), s. 217-248.
- KÖFTEGÜL, Ö. (2018). Yetişkin Bireylerde Ölüm Kaygısı Ve Dindarlık. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- KÖTEHNE, G. (1999). Religious Orientation and Personality, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- KÜÇÜKALP, E. (2004). Ahlaki Yargı Gelişimi ve Dindarlık Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KRAUSE, N. (2006). “Gratitude toward God, stress, and health in late life”. *Research on Aging*, 28(2) 163-183.
- MELİCİ, A. Adülaziz (1985). “Dinde Psikolojik Araştırmanın Gelişimi”, (çev. Selahattin Parladr), DEÜİFD, 2, İzmir.
- MCCULLOUGH, M. E., Emmons, R. A. and Tsang, J. A (2002). “The Grateful Disposition: A Conceptual And Empirical Topography”. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 82(1), 112-118.
- MCCULLOUGH, M. E., Tsang, J. A. and Emmons, R. A (2004). “Gratitude in intermediate affective terrain: links of grateful moods to individual differences and daily emotional experience”. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 86(2), 295-309.
- MİRAN, H. (2010). Hamd ve Şükür Kavramlarının Psikolojik Tahlili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- OK, Ü. (2011). “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), s. 528-549.
- OKUMUŞ, E. (2005). *Gösterişçi Dindarlık*. Özgü Yayınları, İstanbul.
- PEKER, H. (2013). *Allah'ın Boyasıyla Boyanmak*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- ŞENGÜL, F. (2007). Dindarlık Ve Ruh Sağlığı İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TARHAN, N. (2009). *Makul Çözüm*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- TARHAN, N. (2010). *Duyguların Dili*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- TUĞLACI, P. (1985). *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- TURAN, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- UYSAL, V. (2003). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, Çamlıca Yay., İstanbul.

Nankörlük Psikolojisi Ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma

- WANG, D., Wang, Y. C. and Tudge, J. R (2015) ""Expressions of gratitude in children and adolescents: Insights from China and the United States." *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(8), 1039-1058.
- YILMAZ ÇİTİR, Y. (2016). Ergenlik Döneminde Dindarlık, Şükür ve Hayat Memnuniyeti (İstanbul Pendik Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YOĞURTÇU, F. (2009). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.